

nažalost, u mogućnosti koristiti se najnovijom historiografskom literaturom koja na kvalitativno nov način obrađuje neke od ključnih događaja iz nedavne hrvatske crkveno-političke povijesti, nego se još uvijek služe znanstveno prevladanim radovima koji najčešće nisu lišeni brojnih ideoloških i nekih drugih, nimalo dobroćudnih predrasuda.

Sitnije pogreške, kao npr. tvrdnja da su Habsburgovci 1878. "anektirali" Bosnu i Hercegovinu ili, pak, da je časopis "Hrvatska Straža" bio mjesečnik koji je kontinuirano izlazio sve do 1946. nisu ugodne, ali im ne treba pridavati veću važnost. (155.-156.)

Ocjenjujući knjigu u cjelini, a pogotovo onaj dio koji se odnosi na Hrvate, rekao bih da je profesorica Ramet još jednom pokazala da je vrsni poznavatelj ove kompleksne problematike. Autoričino smjelo interdisciplinarno kombiniranje povijesne znanosti sa sociologijom i politologijom, te njezina golema erudicija i enciklopedijska obrada krajnje osjetljivih, od drugih autora često pogrešno shvaćenih i, što je još gore, pogrešno prezentiranih problema, glavna su kvaliteta knjige. *Nihil obstat.*

Zlatko Matijević

Zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.

U knjižarama se pojavila zanimljiva knjiga o povijesti zrakoplovstva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941.-1945. Namijenjena je ljubiteljima zrakoplovstva, ali i široj publici željnoj političko-fotografskih interpretacija novije povijesti.

Riječ je o prvijencu nove biblioteke "Kрила" specijalizirane za povijest zrakoplovstva u nas.

Knjiga je tiskana u tvrdom uzevu, u veličini A4, i ima 367 stranica. Ilustrirana je s 400 crno-bijelih fotografija s prizorima osoba, uzletišta, bojnih akcija. Istinska su rijetkost dijapozitivi u boji uzletišta u Sv. Nedjelji kraj Samobora i zrakoplovnoj luci Rajlovac (Sarajevo) snimljeni ljeta 1942. i dijapozitivi uzletišta Borongaj u jesen 1944. Autori knjige su trojica entuzijasta zrakoplovstva Danijel Frka, Josip Novak i Siniša Pogačić, koji su godinama prikupljali građu za ovu temu.

Uporno su tragali za negdašnjim zrakoplovcima, razgovarali i bilježili njihove dojmove, prikupili dragocjen fotografski i dokumentarni materijal. Mnogi njihovi sugovornici nažalost nisu dočekali objavljivanje ove vrijedne knjige.

Analizom podataka prikupljenih u arhivima i muzejima u zemlji i inozemstvu autori su temeljito obradili veliku dokumentaciju. Iako u prilogima daju popis literature, ova knjiga ipak nema podroban znanstveni instrumentarij, odnosno temeljit popis arhivske građe jer je pisana zapravo više znanstveno-popularnim stilom. Valja istaknuti kako su ispod svih slikovnih priloga navedeni izvori odnosno vlasnici kako bi poslužili i drugim istraživačima, a za maketare su značajne tehničke ilustracije kojih ima šezdesetak u crno-bijeloj i u boji tipova zrakoplova u sastavu zrakoplovstva NDH.

Knjiga je podijeljena u šest sadržajnih cjelina; *Ratno zrakoplovstvo NDH* od stranice 11-142., *Hrvatska zrakoplovna legija* 147-171., *Posebne postrojbe* 197-211., *Boje i oznake zrakoplova* 233-314., *Oznake na odorama zrakoplovnih snaga NDH* 321-334., *Prilozi* 335-367 u kojima su podaci o organizaciji letaćkih postrojbi, rekonstrukcija i kronološka raščlamba, opisi zrakoplovnih luka, popis gubitaka 4. legionarske lovačke skupine na Istočnom bojištu, popis zrakoplovnih "asova", registar zrakoplova, napuštanje zrakoplovnih postrojbi NDH po datumima, popis literature i životopisi, od najuspješnijeg

pilota-lovca Cvitana Galića, pilota-lovca Zlatka Stipčića koji je i slikar-amater te dr. Herberta Slavka Lemešića i samih autora knjige.

Iscrpno je obrađeno poglavlje *Hrvatska zrakoplovna legija*. Poglavljenik je kao saveznik Njemačke, ponudio stvarnu pomoć u borbama na Istočnom bojištu, pa se već u srpnju 1941. dobrovoljno prijavilo 1000 zrakoplovaca, 500 pješaka i nekoliko stotina mornara. Nakon ispraćaja zrakoplovni legionari odlaze na školovanje u Greifswald i već u listopadu kreću na borbene zadatke protiv Crvene armije. Sastav Legije zrakoplovstva činila je 4. zrakoplovna pukovnija pod zapovjedništvom Ivana Mraka, a u njezinu sastavu bila je 4. lovačka skupina pod zapovjedništvom Franje Džala s 10. i 11. lovačkim jatom i 5. bombarderska skupina pod zapovjedništvom Vjekoslava Viževića s 12. i 13. bombaškim jatom. U Lovačkoj skupini bilo je 202 zrakoplovaca, a u Bombarderskoj 154 zrakoplovaca. Legija je raspuštena 21. srpnja 1944., a od osoblja je osnovana Hrvatska zrakoplovna izobrazbena skupina. Poglavlje je ilustrirano brojnim fotografijama osoba-bombaša i lovaca, prizorima iz života na ratištu, tipova zrakoplova sa serijskim brojevima, naoružanjem, tehničkim osobljem, a razrađene su i taktičke oznake. Ni dugogodišnja prethodna istraživanja nisu otkrila da je maskiranje zrakoplova u NDH bilo uređeno odgovarajućim propisom. Autor Danijel Frka izradio je crno-bijele tehničke crteže i u boji zrakoplova kako bi olakšao posao maketarima koji će poželjeti izraditi makete prema predlošcima u knjizi.

U poglavlju *Posebne postrojbe* obrađeni su sastav i djelovanje Protuzrakoplovne obrane NDH s popisom stožera i postrojba, protuzrakoplovnog naoružanja, a i povijesti prve padobranske lovačke bojne. Zanimljivi su i opisi pilotske škole u zrakoplovnoj luci Rajlovac (Sarajevo), Borovu, Petrovaradinu i talijanske škole u Mostaru i vojno jedriličarske škole u Svetoj Nedjelji kraj Zagreba. Najveći broj zrakoplovaca školovao se u Njemačkoj u mjestu Fürth i Greifswald, a trinaest njih završilo je zrakoplovnu akademiju u talijanskom gradu Caserti.

Opisan je i svršetak hrvatskoga zrakoplovstva na stranicama 131.-146., i tu doznajemo kako se veći dio zrakoplovnog osoblja koji nije prebjegao u partizane povlači, s glavinom snagom NDH prema Bleiburgu. Za sobom su na uzletištima Pleso, Lučko i Borongaj ostavili nered, spaljene zrakoplove i napuštene hangare. Od eskadrile koja je imala oko 500 zrakoplova do danas su očuvana samo dva zrakoplova, i to oštećeni lovac Fiat G. 50 bis, u Muzeju zrakoplovstva u Beogradu i jedan školski zrakoplov Bücker Bü 131 Jugmann u Tehničkom muzeju Zagreb.

Prikazani su vojni i politički čimbenici u razdoblju od 1941. do 1945., ustrojstvo hrvatskih oružanih snaga, partizanski rat i borbe na Istočnom bojištu te opća društveno-politička situacija i previranja do sloma NDH.

Ova knjiga faktografski i kronološki predočuje javnosti ustroj zrakoplovstva u oružanim snagama NDH i poslužiti će znatiteljnicima kao udžbenik, a istraživačima istodobno kao vodič pri budućoj stručnoj obradi.

Rhea Ivanuš

ILIJA JAKOVLJEVIĆ, Konclogor na Savi Zagreb, Zagreb 1999., 354 str.

U većini dosadašnjih radova memoarskog karaktera bivših zatočenika jasenovačke skupine logora u koji se ubraja i logor Stara Gradiška, uglavnom prevladava negativan emocionalni stav prema sveukupnoj situaciji u logoru, a poglavito prema zapovjednicima i dužnosnicima logora, od onih iz samog vrha zapovjedništva, pa sve do običnih čuvara logora. Takvo emocionalno negativano stajalište razvidno je već iz samih naslova takvih